

УДК 342

**EUROPEAN VECTOR OF DIPLOMATIC STAFF TRAINING IN THE
VISEGRAG GROUP STATES (EARLY 90TH OF THE 20TH CENTURY)
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР ПІДГОТОВКИ ДИПЛОМАТИЧНИХ КАДРІВ У
ДЕРЖАВАХ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ (ПОЧАТОК 90-Х РОКІВ ХХ СТОРІЧЧЯ)**

Savchuk A.B. / Савчук А.Б.

postgraduate student / аспірант

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,

Ivano-Frankivsk, Shevchenko, 57, 76018

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,

вул. Шевченка, 57, 76018

Анотація. У статті проаналізовано тенденції освітньої політики Республіки Польща, Угорщини, Чехословаччини в контексті європейської інтеграційної політики держав Вишеградської Четвірки. Вивчення передового досвіду організації освітнього процесу в Республіці Польща, який ґрунтується на європейських стандартах, допоможе у формуванні стратегії подальшого вдосконалення системи вищої освіти в Україні, яка сьогодні перебуває в процесі реформування, де основними засадами мають стати децентралізація управління освітою, гуманізація освітнього процесу, широка автономія закладів вищої освіти тощо.

Ключові слова: Вишеградська група, система освіти, державна політика у сфері освіти, Республіка Польща, Чехословаччина, Угорщина.

Вступ. На політичній карті Європи 15 лютого 1991 року з'явилася Вишеградська група (тоді Вишеградська трійка) (V4) внаслідок зустрічі 15 лютого 1991 року в м. Вишеград президентів Польщі, Чехословаччини, прем'єр-міністра Угорщини, тут було ухвалено доленосні документи, які маніфестували об'єднання трьох держав у створеній Вишеградській групі. Ключовою метою очільники Польщі, Чехословаччини та Угорщини означили «повернення до Європи» та інтеграцію до євроатлантичних структур. Попри різні стартові умови Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини, процеси реформування, суспільно-політичні, соціокультурні та інші умови розвитку, їх об'єднували спільні цілі та завдання, зокрема у сфері розбудови освіти, її реформування, інтеграції у європейський освітній простір.

У такому ракурсі відбувалася і підготовка дипломатичних кадрів для молодих європейських держав, які декларували демократичний шлях розвитку. Відправними орієнтаціями для держав Вишеградської четвірки стали засадничі документи Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури, ЮНЕСКО, ОБСЄ, Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ) з питань реформування освіти та ін. Так, зокрема, ПАРЄ 1989 р. видала Рекомендацію 1111 «Про європейський вимір освіти», що орієнтувала європеїзацію національної освіти кожної з держав-учасниць Вишеградської групи, Маастрихтська угода, підписання якої відбулося 1992 р., відкривала новий етап розвитку освітніх стратегій, відмову від уніфікації освітньої політики країн-членів [9]. Таким чином, кожна із держав Вишеградської четвірки в галузі підготовки дипломатичних кадрів мала змогу обирала власну освітню траєкторію. Досвід цих держав є повчальний для України, яка сьогодні стоїть на шляху до євроінтеграції.

Основний текст.

На процес підготовки дипломатичних кадрів у державах Вишеградської групи мали вплив низка суспільно-політичних, соціоекономічних, культурно-освітніх чинників глобального та регіонального рівнів, а також вагомо позначилися на цьому процесі історичні події кінця 80-х – початку 90-х рр. ХХ сторіччя. Розпад так званого соціалістичного табору спричинив реформи в Польщі, Чехословаччині та Угорщині, вони торкнулися усіх сфер суспільного життя, зокрема й вищої освіти, у якій відбувалися істотні перетворення, апогей яких припадає на кінець 90-х рр. ХХ ст.

Великою мірою якісні зміни у сфері вищої професійної освіти були спричинені мікрочинниками: світовими та європейськими тенденціями як наслідок глобалізаційних процесів та декларуванням євроатлантичного курсу Польщі, Чехословаччини та Угорщини. Закономірно, що внаслідок впливу цих чинників лідери держав докорінно змінили своє ставлення до системи освіти, стали ініціаторами залучення міжнародних організацій до процесу реформування вищої освіти, фінансування різного роду освітніх програм тощо. Реформування змісту освіти в державах Вишеградської четвірки ґрунтувалося на низці нормативних документів: «Освіта і компетенції» (Польща), Закони про народну освіту (Чехія, Словаччина), Основний національний план (НСС) (Угорщина) та ін., однак цей процес на початку 90-х рр. ХХ ст. відбувався доволі повільно за складних умов економічних перетворень, коли освітня система була однією з найменш захищених галузей, попри «шокову терапію» (1989-1994 рр.), яка певним чином спричинила економічне зростання в посткомуністичному просторі, освітня система переживала труднощі [7, с. 30].

Неоднозначно долалися і «пережитки старої вищої освіти», яка здебільшого розвивалася за зразками радянської освітньої системи. Наприкінці 80-х рр. ХХ ст. державне управління у сфері освіти в державах Вишеградської групи базувалося великою мірою на централізованих формах його вияву. Тому одним із завдань реформування стали процеси децентралізації управління освітою в Польщі, Чехії, Словаччині й Угорщині [10]. Також наголосимо: труднощі в реформуванні освітніх систем цих держав полягали і в тому, що, оскільки ще не було випрацювано єдиної стратегії реформування освіти, перетворення зазвичай відбувалися дещо несистемно, здебільшого рішення ухвалювалися щодо окремих освітніх напрямів, при цьому освітня система кардинально не змінювалася. Ще в 70-ті рр. ХХ ст. були ухвалені стратегічні документи Конференцій міністрів освіти (1971 р. та 1976 р.), які означили ключові положення загальноєвропейського виміру в освітніх системах, зокрема: створення необмеженого державними кордонами інституту вищої освіти; організація європейського центру розвитку освіти; взаємне визнання дипломів про вищу освіту; обґрунтування ідеї формування Європейського університету; кооперація з розвитку вторинної вищої освіти тощо. За цієї доби започатковано міжнародні проекти COMET, ERASMUS, LingWa, TACIS, в яких акцентовано на необхідності посилення взаємозв'язків вищої освіти та виробничих структур, розробки узгоджених між вищими закладами освіти навчальних планів і програм, сприяння вивченню іноземних мов та ін.

Ухвалена 1990 р. Європейська конвенція задекларувала загальну еквівалентність періодів університетської освіти. А Велика Хартія Університетів 18 вересня 1988 р. проголосила фундаментальні засади, які визнали університети центрами культури, знань і досліджень. Документ підтвердив ключові цінності, права й обов'язки університету як провідного інтелектуального центру суспільства, виразно окреслив поглиблення ідей європеїзації вищої школи у зв'язку з посиленням ідей Євросоюзу [1, с. 76].

Громадяни держав Вишеградської групи почали сповідувати нові цінності (європейські), що ґрунтувалися на гуманізмі, демократизмі, плюралізмі, взаємоповазі; пріоритетом освітньої системи ставало виховання молодої людини, що розуміє світ, орієнтується в життєвих труднощах, готова до діалогу, сприймає різні точки зору людей, здатна використовувати сучасні досягнення, розвивати власні природні задатки, здібності й інтереси, удосконалюється фізично та духовно тощо. Це кваліфікуємо як наслідок суттєвих змін у політичному устрої держав-учасниць, а також нових викликів, перед яким постали поляки, чехи, словаки, угорці наприкінці на початку 90-х рр. ХХ ст. [7, с. 8]. Ідеться, зокрема, не тільки про необхідність ухвалення міжнародних норм, глобалізацію культури, освіти та науки, взаємовплив культур, народів і систем цінностей, а й про євроінтеграцію, яка висунула державам низку освітніх завдань: реформування всіх ланок освіти, охоплення 80 % населення країни середньою освітою, збільшення до 30 % кількості тих людей, які закінчили вищу освіту та ін. Для очільників держав Вишеградської групи, які серйозно прагнули влитися до європейського співтовариства, такі виклики стали поштовхом для радикального реформування в освітній сфері. До прикладу, на ці показники Республіка Польща вийшла на початку 2000-х рр. [2, с. 3].

Вважаємо, що саме курс на європейську інтеграцію став тією рушійною силою, яка просувала освітні реформування вперед, зокрема й у сфері підготовки дипломатичних кадрів. Освітніми пріоритетами, які декларував Європейський Союз (ЄС), стали: конкурентоздатність освіти, відповідність змісту освіти загальноєвропейським стандартам; створення навчальних закладів, у яких навчалися і виховувалися представники різних етносів, розвиток активної громадської позиції в дітей та юнацтва; відповідність фінансування освітньої системи найкращим світовим стандартам, асигнування на освіту такого відсотка ВВП, нижня межа якого не повинна сягати певного порогового рівня [4, с. 35]. Отже, на становлення системи підготовки дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки на початку 90-х рр. ХХ ст. мали вплив загальноєвропейські та світові чинники, які були зумовлені, з одного боку, розпадом соціалістичного табору, з іншого боку, процесом глобалізації та бажанням вступу Польщі, Угорщини, Чехії, Словаччини до ЄС.

Водночас така «європейськість» неоднозначно сприймалася вишеградською спільнотою. До прикладу, загалом позитивно оцінюючи європейський освітній досвід, польський науковець Ждіслав Волк [6, с. 36] акцентував на суперечностях між цілями освітньої політики держав-членів ЄС та національними освітніми системами держав Вишеградської четвірки,

зокрема ідеться про єдині освітні стандарти, під якими не повинна розумітися ані повна політична, ані повна освітня уніфікація; між різними обсягами фінансування освітніх реформ у державах-членах Вишеградської четвірки та державах-членах ЄС [3], відсутність реального впливу освітніх програм на кшталт SOKRATES, ЛЕОНАРДО, які, асигнуючи значні кошти на неперервну освіту (освіту дорослих), фактично не впливають на національні системи освіти [5, с. 100; 6, с. 36].

У зв'язку із цим реформування освіти у сфері підготовки дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки на початку 90-х рр. ХХ ст. було спрямоване на створення гнучкої освітньої системи, більш інтегрованої, краще скоординованої, орієнтованої на європейський освітній простір, здатної забезпечити широкі можливості для підготовки нової генерації дипломатичних працівників, які відповідали б європейським та світовим стандартам [8]. Розпочалися складні процеси щодо створення національних освітніх стандартів, змісту дипломатичної освіти, розширення мережі навчальних закладів, відкриття відповідних спеціальностей тощо. Велике значення мало врахування вимог освітніх документів ЄС, які стали керівництвом до дії при організації підготовки дипломатичних кадрів у державах-членах Вишеградської четвірки. Такими базовими документами стали згадана вище Маастрихтська угода (Нідерланди, 1992 р.), підписання якої відкрило новий етап розвитку освітньої стратегії, зокрема декларування на законодавчому рівні спільної освітньої стратегії, яка орієнтувала підготовку юнацтва до дорослого життя в рамках ЄС. Згідно з базовими освітніми документами ЄС, організація та зміст освіти передбачає відмову від уніфікації освітньої політики держав-членів європейської співдружності і можливість обирати власну освітню траєкторію. А згідно з «принципом доповнюваності», ЄС може підтримувати й доповнювати освітню діяльність інших держав (нечленів) для підсилення «духу європейства» [9], зокрема, підвищення якості освіти (Розділ 3, Стаття 149) шляхом розвитку європейського виміру в освіті, через навчання іноземних мов; сприяння мобільності учасників освітнього процесу; учнів та вчителів через академічне визнання дипломів та термінів навчання; розвиток співпраці між освітніми інституціями, фірмами; розвиток відкритого та дистанційного навчання; розвиток системи професійної підготовки (Розділ 3, Стаття 150) шляхом оптимізації систем професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників для інтенсифікації професійної інтеграції на ринку праці; розвиток обміну інформацією та досвідом щодо загальних проблем професійної підготовки в країнах-членах Європейського Союзу [9].

Цей період в організації системи підготовки дипломатичних кадрів у державах Вишеградської четвірки можна умовно назвати доболонський. Український дослідник В. Третько виокремлює декілька етапів у розвитку європейської освітньої політики та означає ключові суб'єкти європейської освітньої політики, що представляли інтереси міжнародного економічного та політичного співтовариства, національних провайдерів та споживачів освітніх послуг. Зокрема: на першому – установчому - етапі, що охоплює 1957–1971 рр., це такі інституції, як Римський клуб, Європейське економічне

співтовариство (ЄЕС), Асоціація європейських університетів (EUA); на другому етапі (1971-1983 рр.), який учений співвідносить з початком європейської академічної співпраці, - це ЄЕС та Рада Європи (РЄ), Європейський центр вищої освіти (UNESCO-CEPES) та Західноєвропейське студентське інформаційне бюро (Western European Students Information Bureau, WESIB); на третьому етапі (1983-1992 рр.), який характеризується формуванням європейського виміру змісту вищої освіти, до створених раніше інституцій приєднався Центр вивчення політики вищої освіти (Center for Higher Education Policy Studies, CHEPS) та Європейська асоціація вищих навчальних закладів (EURASHE); з 1992 року розпочинається наступний етап - інтенсифікації цілеспрямованих інтеграційних процесів у європейській вищій освіті, який триває до 1999 р. [1, с. 58-65].

Висновки.

Освітні реформи в державах Вишеградської групи базувалися на оновленому й модернізованому, відповідно до об'єктивних потреб розвитку громадянського суспільства, законодавчого поля, європейського освітнього простору та вимог, які ставило європейське співтовариство. Вивчення цього досвіду, який ґрунтується на європейських стандартах, допоможе у формуванні стратегії подальшого вдосконалення системи підготовки дипломатичних кадрів в Україні.

Література:

- 1.Третько В. В. Професійна підготовка магістрів міжнародних відносин у Великій Британії: теорія і практика : монографія. – Хмельницький : ХНУ, 2013. – 414 с.
- 2.Bogaj A. Realia i perspektywy reform oświatowych. – Warszawa Instytut Badań Edukacyjnych, 1997. – 118 s.
- 3.Edukacja 1997 – 2001. Raport. – Warszawa 2001. Dzierzgowska Irena. 19 s.
- 4.Edukacja dla Europy: raport Komisji Europejskiej/ w tł. [z ang.] Ireny Wojnar i Jerzego Kubina. – Warszawa: Elipsa, 1999. – 191 s.
5. Edukacja dorosłych: teoria i praktyka w dobie przemian / pod. red. Jana Sarana. – Lublin: Wydaw. Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej, 2000. – 413 s.
- 6.Edukacja w perspektywie integrowania się Europy/ red. nauk. Zdzisław Wołk. – Zielona Góra: Wydaw. Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Tadeusza Kotarbińskiego, 2000. – 163 s.
- 7.Edukacja w procesie przemian społecznych/ pod. red. Andrzeja Bogaja, Stefanego Kwiatkowskiego i Mirosława Szymiańskiego. – Warszawa: Instytut Badań Edukacyjnych, 1998. – 30 s.
- 8.Regional overview: Central and Eastern Europe and Central Asia. – Режим доступу: efareport.unesco.org.
9. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>.
- 10.The European Dimension in Education: A Statement of UK Government's Policy and Report of Activities Undertaken to Implement the EC Resolution of 24

May 1988 on the European Dimension in Education // DFE. Department for Education – 1991, February. – 15p.

References:

1. Tretko V. V. (2013). Profesiina pidhotovka mahistriv mizhnarodnykh vidnosyn u Velykii Brytanii: teoriia i praktyka : monohrafiia [Professional Masters in International Relations in the UK: Theory and Practice]. Khmelnytskyi : KhNU, p. 414.
2. Bogaj A. (1997). Realia i perspektywy reform oświatowych. [Realia and perspectives of educational reforms]. Warsaw Institute for Educational Research, p. 118.
3. Edukacja 1997 – 2001. Raport (20001). [Education 1997 – 2001]. Report. Warsaw. Dzierzgowska Irena [compilation], p. 19.
4. Edukacja dla Europy: raport Komisji Europejskiej/ w tł. [z ang.] Ireny Wojnar i Jerzego Kubina (1999). [Education for Europe: a report from the European Commission] (1999) / in [from English] Irena Wojnar and Jerzy Kubin. Warsaw: Elipsa, p. 191.
5. Edukacja dorosłych: teoria i praktyka w dobie przemian / pod. red. Jana Sarana (2000). [Adult education: theory and practice in the era of transformation / under. edited by Jan Saran]. Lublin: Wydaw. Maria Curie-Skłodowska University, 2000, p. 413.
6. Edukacja w perspektywie integrowania się Europy/ red. nauk. Zdzisław Wołk (2000). [Education in the perspective of European integration / ed. Nauk. Zdzisław Wołk]. Zielona Góra: Wydaw. Higher School of Pedagogy Tadeusz Kotarbiński, p. 163.
7. Edukacja w procesie przemian społecznych / pod. red. Andrzeja Bogaja, Stefanego Kwiatkowskiego i Mirosława Szymiańskiego. (1998). [Education in the process of social change / under edited by Andrzej Bogaja, Stefan Kwiatkowski and Mirosław Szymiański]. Warsaw: Institute for Educational Research, p. 30.
8. Regional overview: Central and Eastern Europe and Central Asia. URL: efareport.unesco.org.
9. Treaty establishing the European Community (Articles 149 to 150). URL: <http://europa.eu.int/eur-lex/lex/en/treaties>
10. The European Dimension in Education: A Statement of UK Government's Policy and Report of Activities Undertaken to Implement the EC Resolution of 24 May 1988 on the European Dimension in Education in DFE. Department for Education. 1991, February, p. 15.

Abstract. *The article considers the status and tendencies of formation development of educational policy of Poland Republic, Hungary, Slovakia, Czech Republic; basic principles of reform of the Poland Republic, Hungary, Slovakia, Czech Republic system of education are analysed in the period of preparation country for accession in European Union; a mechanisms of formation and implementation of public policy in the field of education, including legislative and other regulations to ensure the education system of the Visegrad Group, which are developed and approved on the basis of strategic planning; principles of organization of control system by education are examined after the levels of management: central, regional and at the level of educational establishments; practical recommendations for improving educational policy Ukraine on the experience of the Poland Republic, Hungary, Slovakia, Czech Republic.*

Key words: *Visegrad Group, system of education, public policy in industry of formation of Poland Republic, Hungary, Slovakia, Czech Republic.*

Науковий керівник: д.політ.н., проф. Цепенда І. Є.

Стаття надіслана: 16.03.2019

© Савчук А. Б.